

СЕРБСЬКИЙ ПОСТМОДЕРНІЗМ У ПРОЧИТАННІ УКРАЇНСЬКОГО ЛІТЕРАТУРОЗНАВЦЯ

У 2010 році прихильники, послідовники і дослідники постмодерністської художності здобули можливість познайомитись із працею А. Татаренко¹. Велика монографія (544 сторінки!) містить результати вивчення постмодерністської сербської прози за 50 років її існування до сьогодні включно.

Насамперед не можна не відзначити енциклопедичну всеохопність роботи, яка включає дослідження творчості більш ніж 30-ти сербських авторів, серед яких такі корифеї світової літератури, як Д. Кіш, Б. Пекич, М. Павич, аналітичний ряд супроводжується доречним оглядом критики і літературознавства. Тому назва монографії («поетика форми...»)

у повній мірі не відображає об'єкт, проблемність і глибину дослідження.

У першому розділі автор праці ставить за мету показати витоки сербського постмодернізму, у зв'язку з чим розглядає суспільно-культурну, історико-літературну, жанрово-стильову складові літературного і культурного процесу та особливості сербського модернізму, які сприяли формуванню постмодерністської парадигми у 1950-ті – 1960-ті роки.

На відміну від багатьох українських та російських досліджень генеалогії постмодернізму, які у подібних випадках враховують переважно його кореляцію з модернізмом, А. Татаренко розглядає серед витоків постмодернізму «неміметичні лінії національного письменства, особливе місце в яких посідають агіографічні жанри середньовіччя, барокові твори, поезія романтизму (зокрема творчість Л. Костица і Дж. Марковича Кодера), фантастика різних епох, широко потрактований модернізм...» (с.43). Тим самим явище постмодернізму набуває історико-літературної контекстуальності, яка протягом дослідження витлумачується у поняттях інтертекстуальності та гіпертекстуальності. А. Татаренко відзначає також, що, на відміну від східнослов'янських версій постмодернізму, сербський форму-

¹ Татаренко А. Поетика форми в прозі постмодернізму (досвід сербської літератури) : монографія / Алла Татаренко. – Львів: ПАІС, 2010, – 544 с.

ється під впливом борхесівської лінії в національному письменстві (Кіш, Павич), а також із урахуванням постмодерністських нарративних експериментів в американському оповіданні. Як показує дослідження українського автора, жодна зі слов'янських літератур не продемонструвала такої творчої експериментальності та екстремальності у постмодерністських пошуках, як сербська.

Дослідниця в полеміці з сербськими літературознавцями уточнює рік народження сербського постмодернізму (1962 р.), цілком переконливо пов'язуючи його з появою роману Д. Кіша «Мансарда», а не з премією ім. Іво Андрича «неореалістам» Д. Кішу та Д. Михайловичу, тобто з національним їх визнанням (1976 р.) (с. 50).

А. Татаренко визначає періодизацію сербського постмодернізму у двох фазах, як це роблять і його дослідники на батьківщині, але наголошує на суттєвому уточненні (слідом за П. Палавєстрою): протопостмодернізм або «перша генерація постмодерністів» тяжіє до критицизму, друга – до гри з формою. Конкретних літературно-художніх доказів сказане набуває в 2 розділі праці, де досліджуються романи Д. Кіша «Мансарда», «Клепсидра», романи Б. Пекича «Як поховати вампіра», «Новий Єрусалим». Літературознавчий аналіз, проведений авторкою у 2-му та 3-му розділах, де «молода сербська проза» (Р. Петкович, М. Проданович, С. Басара, С. Дам'янов, П. Маркович, Н. Митрович) розглядається на тлі попередників з урахуванням світоглядних, жанрових, стильових, поетичних, літературно-критичних питань, можна визнати бездоганим. Методику дослідження А. Татаренко вирізняє чітка постановка проблеми, теоретична компетентність, прекрасне знання найтонших нюансів сербського літературного процесу ХХ–ХХІ століть, **урахування точок зору українських, російських, сербських та західноєвропейських дослідників.**

Але прагнення до наукової «вичерпності» призвело і до певних невдач, якою видається багаторазове кружляння над терміном «гіпертекст» у розділі 4-му. Блукання по словниках і теоретичних посібниках призвело до самоповторів (с. 236, 249, 264), кінцеве визначення поняття нічого методологічно суттєвого не ддало, навіть призвело до неточностей (нелінійний роман витлумачено як синонім гіпертекстуального). Щоб позбутися термінологічної плутанини, за поняттям «гіпертекстуальність» варто залишити саме той зміст, який надавав йому Ж. Женетт, а багатощарову форму романного квазіелектронного палімпсесту (ризми, лабіринту) називати ергодичним романом або кібертекстом (наприклад, роман «Дослідження досконалості» С. Дам'янова).

Велика частина монографії присвячена дослідженню творчості М. Павича. У 5-му розділі А. Татаренко, здається, не оминула увагою жодного новаторського метатекстового та формотворчого прийому в прозі М. Павича. Переконана, що ця частина монографії, яка виступає цілком самостійним завершеним дослідженням, стане значним внеском в українську філологію. Інтерпретаційне витлумачення структури творів сербського митця саме по собі вже є поштовхом для подальшого його вивчення в контекстуальному, компаративному або художньому (поетикальному) аспекті.

Завершують книгу розділ 6-й, присвячений творчості постпостмодерністів (автор використовує також поняття **post-постмодернізм**) та два узагальнюючі параграфи (Summa). Принципи зіставлення літератури різних періодів (протопостмодернізму, «розвиненої» фази – та «постпост») надає цьому розділу проблемності, порівняльної глибини, динамічного розгортання еволюційних можливостей сучасної сербської словесності. Всебічне володіння матеріалом дозволяє авторці зробити суттєві та переконливі висновки щодо напрямків розвитку сучасного сербського літературного процесу. Актуалізується, як бачимо, жанр біографії, література повертається до циклізації малих форм, до жанрових гібридів, до засвоєння винаходів протопостмодерністів, але сприйнятих через призму деконструкції.

Монографія супроводжується ілюстраціями, таблицями, схемами, які мають допоміжний характер, однак цілком доречно структурують і узагальнюють термінологічно насичений науковий текст, що робить книгу доступною для студентів та аспірантів. Довідковий апарат монографії стане в нагоді багатьом науковцям – дослідникам не тільки сербської, але й інших сучасних європейських літератур.

Цілісна, логічно побудована, талановита наукова праця А. Татаренко, яка за задумом повинна висвітлити поетику форми в прозі сербського постмодернізму, насамперед продемонструвала прагнення літератури до нової змістовності через структурні та компаративні пошуки із залученням інших видів мистецтв та комп'ютерного мислення. Література, як і автор, настійливо протиставляли форму – і жанр, і перемогло врешті решт жанрове мислення, без якого, як показує найбільш експериментальний – постмодерністський досвід, література перестає бути літературою.

Українське літературознавство збагатилось дослідженням не тільки національного, але й європейського значення, яке гідно презентує українську філологічну науку.

Н.П. Бедзір